

Матеріал надано в авторській редакції

Валсамакі Іван

"Журавлина Січ-2, або Козацький декамерон"

Глава 1

Марко – живий!

Недалеко від козацької гляди загорівся степ. Козаки, які стояли на чатах, побачили татарський чамбул. Щочимдуж татари тікали від вогняного пекла, і вже через декілька миттевостей добралися до степової ріки, де вогонь не був таким страшним.

Татарські лазутчики, мабуть, розвідали наміри козаків, які йшли на Кафу визволяти з полону земляків. Козаки зупинились, міркуючи, як обійти вогняну завісу. До їх думок приєдналось безкрайне степове небо, скоренько зібралися хмари і хлинув дощ. Тож, полум'я зникло, можна було продовжити похід.

Їхали мовчки. Кожен думав про своє. Я думав про роки свого життя, які провів з побратимом Марком. Як хотілося неможливого! Щоб доля подарувала зустріч з ним.

Степовий Крим восени був якимось задумливим і мрійливим одночасно. Відцвітали останні степові трави. Ізблякла ковила. Вітер ніс солодкуватий запах, який лоскотав ніздрі і продовжував котитись кудись далеко-далеко, де народжувався Понт Евксінський.

Думки Кошового Забігайла – про синів, які йшли з батьком в одному загоні – перший їх похід і такий небезпечний, як і у мене з Марком. Та хіба може бути в козацькій долі якимось по-іншому?

Блищать очі молодого козака Самійла Здорика. Його думки, мабуть, про кохану дівчину.

Козацькі коні, мов привиди, летіли по вузьким вуличкам Кафи. Нарешті козаки домчали до будинку, де за ознаками знаходилися полонені брати. Несподівано вуличне шумовиння перервав знайомий голос.

- Невже Марко? – подумав я. – А, може, приверзлося?

Та до болю знайомий голос прозвучав ще раз. Ми рвонули туди, і у слабкому світлі каганця я побачив змучене обличчя свого побратима Марка Нечая.

– Марко, невже це ти?

– Я... Так, це я, брате. Яке щастя...

Він сказав тихо і упав, на соломі у приміщенні, де татари тримали своїх полонених. Потім ми звільнили Марка від кайданів, зрештою повністю привели його до тям.

Найважче полоненим було зустрітися з яскравим сонцем. Їх тримали майже у цілковитій темряві, тому вони могли майже осліпнути. Я прикрив своїми долонями очі Марка і тримав їх так до тих пір, поки Марко сам захотів побачити небесну синяву і сонце над Кафою.

Глава 2

Повернення на Січ

Коли ми нагодували побратимів саламахою, дали їм перепочити. Вже потім ми відправилися на Січ. Розмова з Марком була довгою. І ось що я почув.

У татарській темниці серед полонених знаходився монах з якогось невідомого монастиря – Шаоліня. Монах розповідав про чудеса, яким можна було навчитися. Наприклад, люди могли вільно, як птахи, літати, долаючи величезні відстані. Один на один перемагали в бою десятки противників. Все це було схоже на чудо, але Марко говорив про це з душевним жаром, згадуючи про дивовижні розмови з монахом. Ми з Марком трошки відстали від основного загону.

І тут ми почули незрозумілі звуки. І одразу біля нас з'явився монах, знайомий Марку по темниці. Він говорив на незнайомій мові, але ми його добре розуміли.

– Джао, – назвав він себе.

Так ми познайомилися.

Тепер вже і я не міг не повірити в дива, які могли творити монахи далекого монастиря. Після довгої розмови він зник, запропонувавши відвідати Шаолінь.

- Марко знає, як це зробити, – загадково сказав він...

Коли ми прийшли до тями, відразу згадали Саву Сковороду, бо він і шаолінський монах були дуже схожі.

Дорога котилася далі і далі, і вже відчувались пахощі знайомих з дитинства трав. Крізь гіркий полин пробивався заспокійливий запах дим-трави, то там то тут виникали острівки

тирси. З'явився слід козацьких коней, ми наздоганяли наш загін.

Глава 3

Пригоди та знахідки в дорозі

Ми спинили своїх коней, щоб вони трошки перепочили, але коні не хотіли спинятися і, не зважаючи ні на що, намагалися повернути праворуч. Так ось і виник невеликий схил. На ньому вгадувався вхід до яскині. Ось тут коні спинилися. Передчуття – моторошне, але ми все-таки наважилися. Відразу що кинулося в очі – на схилі було багато покинутої зброї. Ця зброя не була схожа ні на козацьку, ні на татарську. Як зачарований, Марко підняв незвичайної форми шаблю. Вона одразу засвітилася дивним сяйвом. На площині шаблі почали вимальовуватися літери. Марко дуже тихо сказав: «Я знаю, про що тут йдеться...»

І тут ми почули голос шаолінського монаха Джао, який начебто читав написи на шаблі. Ми почули про світи, знайомі монаху з давніх давен і зрозуміли, що треба робити, коли є необхідність відразу переміститися повітрям на велику відстань. Ще багато чого було у розповідях, а шабля все світилася і світилася...

Врешті замовчав Джао, і ми пішли у глиб яскині. Прохід вужчав, а шабля віддавала ще більшим сяйвом, ніби пропонувала йти далі. Нарешті ми зупинилися біля напівпрозорих дверей. Я і Марко по черзі намагалися відчинити їх, та руки вгрузали у якусь дивну прохолодну речовину. І знову почувся голос монаха Джао: «Не бійтеся. Ви вже у минулому часі. Слідкуйте за всім уважно».

Я і Марко побачили долину біля великої річки, де точилася кривава битва, а в руках воїнів, що відступали, були такі самі шаблі, як у Марка. Було таке враження, що цим хоробрим людям чогось не вистачало. Марко відразу знайшов відповідь і рвонув із своєю новою зброєю у гущину бою. Положення відступаючих почало вирівнюватися. Несподівано в моїх руках з'явилася шабля. Вдвох ми допомогли відступаючим воїнам здобути перемогу.

На полі бою встановилася тиша. Здавалося, що люди про себе жаліли тих, хто пішов від них далі, в інші світи. До нас підійшов отаман переможного війська і, вклонившись, шанобливо запропонував стати гостями своєї країни, яка називалася Старе Трипілля. Ми відмовилися, бо нам треба було наздоганяти своїх побратимів. І вже не було дивним, що ми змогли на якусь мить опинитися попереду свого загону. Козаки здивувалися побачивши нас, та ми жартома відповіли, що знаємо коротку дорогу. Тоді ми і гадки не мали, що зовсім скоро повернемося у ту ж саму яскиню.

Глава 4

Відновлення Січі

На січових чатах ще здалеку побачили чималий загін козаків, який повертався з Кафи. Він чи не вдвічі збільшився, і браття-козаки вже гадали з приводу того, що треба відновлювати січові будівлі – робочі руки для цього є.

А перед поверненням загону на Січ стрімко впала небесна зоря.

Переполох був ще той! Біля самісінької церкви, коли почали співати треті півні, земля здригнулася. Ударною хвилею знесло будівлі, розташовані якраз над Дніприщем. А церква залишилася стояти, як і стояла. Жодна ікона не впала на глиняну церковну підлогу. Диво! Це справді було диво. Загін нарешті прибув. Невідкладно зібралася козацька рада. Вирішили, що треба розпочати з сторожової гляди, бо в будь-яку мить міг з'явитися татарський чамбул. Та ніхто не знав, що татари, побачивши метеорит, з великого переляку розбіглися по степу.

Десь за декілька днів Січ відновили, і знову продовжувалася буденна козацька служба. Козаки звернули увагу на те, як легко я та Марко виконуємо найважчу роботу. Відновлюючи огорожу, ми з Марком тягали дубові стовбури, а Марко однією рукою допоміг круторогим волам зрушити з місця мажу з камінням. Дивним було і те, що ми з Марком загадково швидко діставалися потрібного нам місця.

Стояла глупа ніч. Козаки спали, а ми продовжували говорити про пригоди, які відбулися по дорозі від Кафи до Журавлиної Січі. Нам відкривалася сутність незнаних досі слів. Ми певно розуміли, що таке Божий промисел або провидіння. А ще раз по раз під час найважливіших тем у розмові виникав шаолінський монах Джао. Він кликав нас до себе у таємничий тибетський монастир.

М'яке світло опівночі лилося в цей час так, ніби навкруги з маленькими смолоскипами літали тисячі маленьких Джао.

Глава 5

А що ж було із січовиками?

У той же час, коли мене з Марком зупинили події в яскині, січовики потрапили у свої пригоди. Їх наздогнав татарський чамбул, зав'язався бій. Раптово супротивники козаків застигли в смертельному переляці: прямо з неба котилася вогняна куля. Жах розкидав чамбул врізнобіч. Козаки молилися і просили Божу Матір, щоб цей вогонь не заподіяв їм ніякої шкоди. Небо справді дослухалося до козацьких молитов, вогняна куля пронеслася далі, а на поле впали тьмяні жарини. Кошовий Забігайло, не злязючи з коня, нахилився і запалив від жарини свою люльку. Він затягнувся глибоко, вдихаючи пахощі збірного табаку, і промовив:

- Оце так табачок.

Козаки відповіли реготом.

А ще було в тому степу кілька татарських вершників, які ще не спинилися.

Глава 6

Козацький загін відправляється у Дюнкерк

Коли відновлення Січі закінчилося, до козаків прийшов лист від французів, у якому говорилося:

Нам потрібна ваша допомога. На нас напали іспанці й штурмом взяли фортецю Дюнкерк. До них ні підійти, ні під'їхати. І ядра не долітають. А іспанці ще й кричать «Здавайтесь!». Знов просимо, допоможіть, будь ласка.

Козаки подумали трохи, і через деякий час кошовий Забігайло наказав зібрати найкращих із найкращих. Серед них були і ми. Прибувши до Дюнкерку, Забігайло сказав: - Роздягайтеся, бо йдемо під землю. Або надягайте ганчір'я.

Так як ніхто не захотів замерзнути, усі натягнули ганчір'я і полізли у міський стічний канал. Відкривши люк, який був на центральній площі, ми підкралися до іспанців. Ніхто не очікував побачити смердючих чорно-коричневих «чортів» із козачими шаблями. Ми розібралися з ними за дві години. Але були і наші втрати – десять козаків...

Там, у Дюнкерку, я знайшов кремінь, за допомогою якого можна добути іскру.

Ось такий був похід.

Глава 7

Побратимів кличе Шаолінь

Тільки-но засяяло сонце, ми з Марком почали шукати способи для змиття бруду. Вирішили зробити суміш із добрим запахом трав і намазатися цією сумішшю. Запах квіток перебивав дюнкерський сморід. Потім ми почули голос Джао. Він кликав нас до себе. Ми відгукнулися.

Прибувши до яскині, ми знайшли ще один прохід, і за наказом Джао пішли до нового проходу. Там на трьох столах, лежало по два пиріжки. Джао сказав: «З'їси пиріжок на першому столі, прокинешся у своїй хаті і подумаєш, що це був сон. А якщо з'їси пиріжок на другому столі, попадеш до Шаоліню». Не довго думаючи, ми з'їли пиріжки на другому столі. Джао посміхнувся і повів нас до дерев'яних дверей, відчинив їх. Тільки-но ми зайшли за двері, попали до порталу. Ми знаходились у пустоті, тут нічого не було, і водночас ми могли уявити все, що тільки хотіли. А ось ще одні двері, відчинивши які, ми опинилися в Шаоліні.

Глава 8

Козацький рукопаш, або Шаолінська система захисту

Тільки-но ми прибули до Шаоліню, Джао повів нас до помосту з матами, які зм'якшували падіння воїнів під час тренування. На них і нас навчили шаолінській системі захисту. Заняття було довгим, аж до вечора. В цю монастирську систему була закладена філософська система, за допомогою якої монах набував великої моральної сили. Один міг змагатися з декількома супротивниками. Дивно було бачити, як маленькі монахи-воїни запросто перемагали своїх товаришів по двобою, навіть, якщо їх було трое або п'ятеро.

Тоді нам прийшло на думку з'єднати шаолінську систему захисту такозацький рукопаш. Зробивши це, ми відчули себе такими ж сильними воїнами, як монахи Шаоліня. Побачили це і шаолінці. Нам обом зробили пропозицію битися на смерть, щоб вирішити, хто зможе стати сенсеєм. Так називали найголовнішого воїна в Шаоліні. Але ми рішуче відмовилися від цієї пропозиції, бо були побратими.

Глава 9

Політ до Крижової церкви

Ми відбули з Тибету вранці, а вже дуже скоро, використовуючи вміння літати у повітрі, були в рідних оболонях. Нічого не змінилося за час нашої відсутності. Озирнувшись, ми з подивом помітили Джао. Як пояснив сам монах, він зразу полетів за нами, бо йому здалося, що нам буде потрібна його допомога.

Це сталося на тому самому острові, у той самий день і місяць, коли ми ще зовсім юними були джурами. На березі побачили інших джур, які майстрували пліт. Ми відразу ж приєднались до них. Козачата вміло, звичними рухами єднали одну до одної обтесані дерев'яні колоди. Вже скоро пліт був готовий. Коли вони відпливли, ми полетіли до Крижової церкви.

... Ще здалеку ми побачили біля козацької церкви татар, котрі вже були там і намагались пограбувати церкву.

Вперед, ще не пізно! – Крикнув Марко. І, не довго думаючи, ми напали на татар. Але рубалися не дуже, бо, не зговорюючись, вдалися до хитрощів. Трохи подратувавши ворогів, побігли до хащ, буцімто відступаючи, і татари стрімко поскакали за нами. А нам це і треба було. Не минуло і декількох хвилин, як вони опинилися у заростях сліпої трави. Від її пельці вони осліпли, з остраху та люті почали кричати і терти руками очі. Тоді ми вийшли з хащ і опустили шаблі, бо тепер татари були не сильніші за дітей. Кому тепер був страшний сліпий чамбул татар?

Глава 10

Журавлина Січ, або Козацький Декамерон

Чудеса завжди відбуваються тоді, коли ти на них чекаєш. Якась непізнана, жагуча і невідворотна сила притягує до себе живих і мертвих, навіть тих, кого ми не бачили, не знали... З якогось кострища на небесах виходить жива баба Явдоха. Серед степу з'являється порубаний татарами отець Саватій. Вони ще не сказали свого останнього слова на цій землі. А ще, без цих сил життя має дуже мало сенсу, тому не питайте, чому трапилось так, що ми, всього десять чоловік опинилися разом у просторі вже знайомого порталу.

Яскиня відчинила двері у цей світ для всіх, хто бажав сказати про своє заповітне.

День перший

Я, Іван Котигорошко, з діда-прадіда козак. Люблю свій степ, свої Перевізьські Хутори. Люблю життя і не боюся смерті. Хотів би, щоб і рід мій вмів захищати життя до останньої краплинки козацької крові. Бачу, що тут, поруч зі мною є ті, хто пішов у інші світи, але вони, бачите, – живі. І без них неможливо уявити, що життя продовжується так, як треба. Козацькому роду нема переводу!..

День другий

Ось настала вже друга ніч нашого перебування у яскині. Ми, як і першої ночі, розпалили вогнище. Спокійне полум'я освітлювало приміщення. Заговорив Марко, мій побратим. Він розповідав про те, як ми познайомились.

- Коли я ще не вмів лазити по деревах, мені було три або чотири роки, стояв я біля тутового дерева і дуже захотілося поїсти його плодів. Але внизу все вже було обірвано. Підійшов Марко, заліз на дерево (він на два місяці був старший від мене) і почав скидати тутові ягоди, сказавши: «Підставляй сорочку». Я так і зробив... І хоча були плями, але то таке, бо відтоді у мене з'явився друг.

З ним буде цікаво, - думав я тоді, дивлячись на сорочку. Цього тугу нам вистачило на цілий день. Ми стали друзями «нерозливвода». І кожного року наша дружба ще більше загартувалася. А найголовнішим було те, що ця дружба ніколи не ламалася, і ми завжди були готові на захист один одного.

День третій

- Я у Тібетській бібліотеці. Читаю книгу «Козацькі війни». Там була оповідь про випадок, який стався в Чорній долині. Саме туди прямувала юрба звільнених жителів козацького краю. Жінки вже побралися з місцевими татарами, тому поруч було багато дітей, засмаглих під щедрим сонцем. У них було чорне волосся, як у батьків, і сині материнські очі.

Джао замовчав. А потім сказав тихо, що і жінок, і дітей, і старих дідів шаблями порубають свої ж козаки. Хтось з присутніх жахнувся: «Хіба може таке бути?!»

Так закінчився третій день в яскині. День, який приніс невеселі роздуми.

День четвертий

Сьогодні я, Сава Сковорода, розповім про те, як мій син прославить наш український рід. Він буде грати на скрипці. Його призове до себе цариця Катерина, щоб той грав їй при дворі. Але він не захоче бути музикантом, який грає для панів, і, натягнувши сорочку та шаровари, босоніж піде у села, граючи на сопілці для простих людей. Буде знати, коли він помре, і сам собі зробить могилу... Але він здобуде славу своїм трудом і всі будуть чекати на нього вдома.

День п'ятий

- Цієї ночі завершувалася рівно половина нашого перебування у яскині, - заговорив Іван Сірко. Він розповідав, що буде козаком-характерником. «На розвідці він вовк, а в бою людина. Він лише поглядом зможе вбити ворога, здобуде багато перемог у походах і помре своєю смертю. Скаже, щоб після смерті йому відрубали праву руку та возили її з собою по походах. Так козаки будуть перемагати, а якщо не будуть так робити, почнеться занепад козацтва, але до цього треба дожити...» – Завершив свою розповідь Іван Сірко.

День шостий

Травниця Явдоха, приговорюючи щось незрозуміле готувала зілля. Ніжно торкалася травинок, шепотіла. Молитви, думав я з Марком. Закінчивши роботу із зіллям, вона дала усім спробувати. Коли усі випили це, вона додала: «Це для добрих снів, та безхворності». Всі послули, а вогнище ще грайливо сяяло, в казані варилася саламаха. Звідтіля чутно було запах сала. І баба Явдоха почала розповідати усім, як рятувати Марічку, бо вона попаде у біду...

День сьомий

Знов настала ніч і вогнище ще грайливо сяяло, ніби зазиваючи поговорити про щось. Цього разу мову вів отець Савватій. Він розповів, що на Крижову церкву знов, як бджоли на мед, злетяться татари, щоб пограбувати церкву. Але він знає, як треба діяти, щоб цьому запобігти. Довго будуть гомоніти вони. Але тільки-но згасле вогнище, вони поснуть, і будуть усім снитися сни про те, як татари налетіли на церкву із жалом у руках. І церква задзвонить ніби, відбиваючись, так, що вони усі стануть глухими. Будуть намагатися домовитися про те, як нападати, але нічого не вийде. Вони не замітять, як їх зустрінуть я і мій побратим.

День восьмий

Усі зібралися біля вогнища. Данило Сарич сказав, що йому останньому із Саричів залишилося небагато «Бо мені вже сто двадцять років. Як старому дубу на горі біля гляди. Ось Марко Нечай та Іван Котигорошко – мої учні. Вони були ще пущьвірінками коли я за них узявся. А Сірко ось, на перший погляд, звичайний козак, рядовий. Але колись розкриються його таланти. І буде він кошовим отаманом – розумним, хитрим. Він здобуде багато перемог у походах.

День дев'ятий

- Моє ім'я циган Микита. Я працюю на перевозі, маю немало «помічників»: голубів. Вони згори літають та дивляться, чи немає поблизу ворога. А ще, коли мої голуби літають у безмежну синяву, я дивлюся туди, де вони зсезли, і мрію ось так також політати і

побачити, що ховається за хмарами. Коли голуби прилітають із-за хмар, думаю, де вони там були, що бачили, та питаю їх про це. Вони тихо відповідають: «Таємниця».... І я намагаюся також розбігтися, розмахуючи руками, полетіти. Але кожного разу не вистачає сил відштовхнутися. Слабкий, думаю про себе, і з відчаєм зітхаю. І відправляюся на перевіз виспатися, набратися сил, щоб колись все-таки полетіти.

День десятий

- Я маляр з Ченстахови, святого монастирського граду. Скільки себе пам'ятаю, мої руки, обличчя завжди були помічені різнокольоровими фарбами. Лише одного разу, коли я почав працювати над іконою, яку замовили козаки, обличчя моє несподівано очистилося, і сама робота була як політ у непізнані козацькі світи. Ось вони мчаться, наздоганяючи чамбул людоловів і чути затятий дівочий крик: «Допоможіть!»... Після цих малярських слів ми здригнулися, бо впізнали цей голос. То просила допомоги Марічка.

У яскині з'явився портал. Ми опинилися в степу, де гарцювали татарські коні і лунав дівочий крик.

Глава 11

Марічка онука Явдохи

...Після слів маляра з Ченстохови ми вскочили до порталу, який випадково з'явився. Марійчині очі горіли від страху, її біляве волосся розвівалося по вітру, а її вже закинули на татарського коня. І тут я згадав про лук та стріли, що лежали у мене в хаті. Раптом я їх побачив на землі, не думаючи, як вони сюди потрапили. Узяв їх, відірвав шматок бавовни від своїх шаровар, і закріпивши його на стрілі, вдарив кременем по наконечнику. Іскри попали на бавовну, яка загорілася разом з стрілою, і пружно пустив її попереду коня. Марко кинувся на татарина, наздогнавши його біля степової річки. Але стріла дістала ворожи ну хуткіше. Марко підхопив Марічку, коли кінь почав падати. І я зупинився, бо Марічка вже була у безпеці. Ми пішли до печери, і там Марко розповів до кінця про своє заповітне.

Несподівано Марічка побачила, як червоніє від крові рукав Маркової сорочки. Вона одразу зупинила всі розмови, одним рухом сильної дівочої руки відірвала закривавлений рукав. Марічка вже вмiла зупиняти кров, лікувати шабельні розрізи. Так, як робила її бабця, вона приложила до рани щойно зірвану степову траву. Вуста дівчини шепотіли, промовляли щось незвідане. Рана прямо на очах затягувалась. Це був перший досвід для Марічки. Ми побачили, що за своє життя Явдоха багато чому навчила свою онуку.

Глава 12

Перевізька легенда

З самого світання оживають Перевізькі Хутори. Сонце котиться з гори, і чомусь саме в цьому місці збирається безліч птахів. Та в журливі осінні дні під час відльоту вони раптово замовкають. Тиша... Яка божественна тиша навкруги!.. І чути лишень гусей та журавлів. Небеса, осяяні сонцем, - це рідний дім для них. Небесна, ніким не звоєвана у віках Січ.

...Ось поперлися у бік Перевізьких Хуторів декілька вершників. Татари... Що їм треба? Через декілька миттєвостей вони чимдуж летять в зворотному напрямку. Загін із молодих хлопців, навіть ще не джур, гонить татарву із хуторів. Потім швидко, проскоками за околицею зникають половці. І знов тиша. Саме в наших краях - розповідали діди-прадіди - народжуються найяскравіші козацькі легенди. Мій побратим Марко Нечай все життя носив у своєму серці одну з них.

... Під час весняної повені біля перевозу упала на берег молода журавка. Баба Явдоха разом із Марком віднесли її до свого обійстя. Журавка жалілася зтиха, плакала, наче людина. Потім через оцей пташиний стогін почулися зрозумілі слова на людській мові. Журавка просила Марка та Явдоху, щоб вони знайшли у навколишніх степах траву «перепелину руту». З неї потрібно зробити зілля, яке і допоможе журавцівилікуватися, стати на крило. Бабця і Марко довго шукали перепелину руту. І знайшли! Дивно, але в це місце ніколи не залітали перепели. Чому ж така назва? Журавка людською мовою розповіла легенду про стару перепелицю, яка була у пташиному степовому царстві ніби знахаркою чи травницею. Одного разу вона допомогла великій журавлині зграї

вилікуватися від невідомої хвороби. Тоді журавлі почали вклонятися матері-перепелиці.

А ще у Перевізських степах вирощували найкращих коней. Чомусь саме сюди приходили тарпани, які згодом ставали козацькими ангелами-хранителями. Мій кінь та кінь Марка були цієї породи. Вони неодмінно виносили нас із гущі самих кривавих звітяг. Вони летіли по степу, як стріла, могли наздогнати любий татарський чамбул, і за сотні верст повернутися, хоч із мертвим козаком у сідлі, саме в те місце, де починали своє життя зовсім молодими стригунками.

Коли розливалися весняні степові ріки, годі було і думати, щоб дістатися до Перевізських Хуторів. Тоді хуторяни витягали із своїх клунь дубки і невеличкі плоти. Степ був схожий на море. Летіли над ним гуси-лебеді, довго летіли. І все ніяк не могли знайти суху місцину, щоб започаткувати нове життя. Але проходило декілька днів, вода пропадала, наче б її зовсім не було.

Світ відроджувався, брунькувався. І за хуторами відкривалася відома з давних давен дорога до Крижової церкви. Ця дорога була сама по собі як легенда. І про це я розповім пізніше, в іншій своїй книжці, або ж це зроблять мої нащадки.